

УДК 330.341

Свердлова Ю.О.

аспірант

Інституту міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню стану та сучасних проблем розвитку людського капіталу в Україні. Проведений аналіз причин недостатньо ефективного розвитку людського капіталу в Україні. Оцінені можливі напрями розвитку людського капіталу, які націлені на підтримання більш високого рівня соціального стану країни.

Ключові слова: людський капітал, верстви населення, соціальне страхування, соціальна допомога, конкурентоспроможність, проблеми розвитку.

Свердлова Ю.О. ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

Статья посвящена исследованию состояния и современных проблем развития человеческого капитала в Украине. Проведен анализ причин недостаточно эффективного развития человеческого капитала в Украине. Оценены возможные направления развития человеческого капитала, нацеленные на поддержку более высокого уровня социального состояния страны.

Ключевые слова: человеческий капитал, слои населения, социальное страхование, социальная помощь, конкурентоспособность, проблемы развития.

Sverdlova J.O. THE PROBLEMS OF THE HUMAN CAPITAL'S DEVELOPMENT

The article investigates the state of contemporary issues and human capital development in Ukraine. The analysis of the reasons for not sufficiently effective human capital development in Ukraine. Estimated possible areas of human capital development, aimed at maintaining a high level of social situation of the country.

Keywords: human capital, population, social insurance, social welfare, competitiveness, development problems.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки і сучасного рівня розвитку цивілізації значення людського капіталу як фактора соціально-економічного розвитку як на національному, так і на транснаціональному рівні різко зростає. На сучасному етапі розвитку людський капітал визнається однією з ключових складових національного багатства, які забезпечують та впливають на довгострокове зростання економіки. Конкурентні позиції найбільш розвинених країн та регіонів в значному ступені базуються на накопичених запасах та високій якості їх людського капіталу. У зв'язку з необхідністю підвищення конкурентоспроможності національної економіки увагу вчених та практиків все більше привертає проблема розвитку людського капіталу, яка і обумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання певних аспектів розвитку людського капіталу в Україні присвячено науковій праці вітчизняних авторів, серед яких К. Глузман, Ю. Вітка, Н. Коваль, В. Корнеєв, А. Михненко, О. Подра, Я. Юрик тощо. Незважаючи на велику кількість наукових праць з даного напрямку, відсутній єдиний підхід до систематизації сучасних проблем розвитку людського капіталу в Україні.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати дослідження, яке полягає в систематизації проблем розвитку людського капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо сучасний стан та проблеми розвитку людського капіталу України.

Відповідно до звітів Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй про людський розвиток, оцінка розвитку людського капіталу проводиться з використанням Індексу людського розвитку і його компонентів (тривалість життя при народженні, тривалість навчання, рівень життя через показник ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності). Відповідно до матеріалів міжнародних звітів, можна зазначити, що Індекс людського розвитку за досліджуваний період мав тенденцію до збільшення і

змінювався із 0,714 в 1990 р. до 0,74 в 2012 р., тобто зріс на 4%. Необхідно відмітити, що позитивні тенденції зростання Індексу людського розвитку за період 1990-2012 рр. не були пов'язані з паралельним зростанням всіх його компонентів.

Порівняння Індексу людського розвитку України та країн східної Європи свідчить, що останні мають більш високе значення показника. Також за Індексом людського розвитку Україна (значення дорівнює 0,74) значно відстає від країн Європи та Центральної Азії (середнє значення дорівнює 0,771), а також країн з високим досліджуваним індексом, який перевищує показник країни (середнє значення дорівнює 0,758).

Заслугує на увагу дослідження компонентів (критеріїв) Індексу людського розвитку, які сформували і вплинули на його фактичне значення. Якщо розглядати компоненти Індексу людського розвитку в Україні, то найкраще значення мали показники щодо тривалості навчання. А саме за тривалістю навчання Україна в світі посідає 29 місце.

Показник очікуваної тривалості життя при народженні представляє період очікуваної тривалості життя (у роках) при народженні, тобто в 0 років. Відповідно до методологічних підходів, цей показник заснований на даних за смертністю та віковою структурою населення країни за рік.

На нашу думку, Україна має достатньо високий рівень смертності серед категорії працездатного населення. Особливо, за твердженням аналітиків [6; 9], ця тенденція смертності у даної категорії характерна для чоловіків. Як справедливо зауважує Е. Лібанова [6], зниження смертності серед зазначеної категорії населення може стати резервним рішенням у питанні зростання тривалості життя в Україні. Проблема смертності серед осіб працездатного віку впливає на те, що Україна займає одну з найбільш низьких позицій у порівнянні з розвиненими країнами світу. Зокрема, в Україні коефіцієнт смертності на тисячу осіб працездатного населення складає 395 у чоловіків і 148 у жінок. При цьому в Німеччині цей показник дорівнював 99 у чоловіків та 53 у жінок, в

Італії – 77 та 41, Німеччині – 99 та 53, Франції – 117 та 54, Японії – 86 та 42, Великобританії – 95 та 58.

Отже, можна констатувати, що проблема смертності серед осіб працездатного віку є однією з причин погіршення стану людського капіталу в Україні. Дослідження наукових праць та аналітичних звітів [2; 6] свідчить, що основною причиною високої смертності в Україні є високий ступінь поширеності хронічних захворювань. Зокрема, за статистичною інформацією Державної служби статистики України [5], найбільш поширеними хронічними захворюваннями серед всіх верств населення України протягом 1990-2012 рр. були захворювання органів дихання (52,8% від всіх захворювань в 1990 р., і 42,4% – в 2012 р.). Зменшення частки хронічних захворювань органів дихання в Україні пов'язане із розвитком ранньої діагностики та підвищенням уваги до осіб, які знаходяться в групах ризику за даними захворюваннями, з боку професійних організацій, в яких працює населення. При цьому в Україні за 1990-2012 рр. збільшилася частка хронічних захворювань сечостатевої системи, системи кровообігу, що пов'язують з такими факторами, як низький рівень медицини, недостатня культура охорони здоров'я, соціальна незахищеність та недостатність фінансових можливостей населення в Україні.

Всі ці фактори, на нашу думку, пов'язані з відсутністю уваги з боку держави до проблеми високої смертності серед осіб працездатного віку. Поступове зниження ефективності державної політики у сфері охорони здоров'я чітко проявляється, в першу чергу, у низькій мотивації медичних кадрів (як моральній, так і матеріальній), що в свою чергу викликає їх скорочення та низький рівень підготовки.

Показник валового національного доходу (ВНД) на душу населення за паритетом купівельної спроможності є одним з важливих компонентів Індексу людського розвитку. Україна значно відстає за цим показником як у порівнянні з країнами східної Європи, так і порівняно з країнами Центральної Азії і країнами з високим Індексом людського розвитку. Аналіз порівняльних статистичних даних та тверджень аналітиків [9] свідчать, що показник ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності, який у великій мірі є основним ідентифікатором життєвого рівня громадян, в Україні є дуже низьким. Показник ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності є на 37% нижчим порівняно із середньосвітовими показниками і в кілька разів менший порівняно із країнами Європейського Союзу. Значення цього показника, за справедливим твердженням А. Ревенка [9], за останні десять років можна вважати одним з найнижчих серед європейських країн. Згідно з даними звітів Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй про людський розвиток, Україна посідає 99 місце в світовому рейтингу за рівнем ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності.

Вплив валового національного доходу (ВНД) на душу населення за паритетом купівельної спроможності, на нашу думку, є визначальним на стан людського капіталу України. Оскільки, зважаючи на те, що система охорони здоров'я в країні не знаходить належного державного забезпечення, піклування за власне здоров'я громадян в Україні та його стан на пряму пов'язані з їх матеріальним рівнем, необхідним для медичного захисту та лікування.

Розглянемо причини низького рівня валового національного доходу (ВНД) на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС).

На підставі вивчення наукових матеріалів, статистичних звітів [3; 4; 7] автором було виділено основні причини низького рівня валового національного доходу (ВНД) на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) (або низьких доходів громадян) в Україні.

Це, по-перше, організаційно-технічна: низька продуктивність праці. Наприклад, вона в Україні нижче, ніж у США, в 5 разів, і в порівнянні з країнами Європейського Союзу – в 3,5-4 рази. Низька продуктивність праці в Україні пов'язана, переважно, із низьким НТР країни. Це, відповідно, впливає на те, що робоча сила в меншій ступені використовує комп'ютерно-технічне обладнання, має, в свою чергу, меншу ринкову ціну і нижчу заробітну плату.

Другою причиною низьких доходів громадян та валового національного доходу (ВНД) на душу населення за паритетом купівельної спроможності в Україні, на нашу думку, можна вважати низьку ринкову ділову кваліфікацію кадрів, яка обумовлює слабкий рівень їх конкурентоспроможності. Ця причина відноситься до категорії соціально-економічних проблем розвитку.

Це твердження може бути підтверджене результатами статистичних та науково-практичних досліджень [4; 10]. Зокрема, середня ринкова конкурентоспроможність громадян Німеччини складає 47%, а громадян України – 10% [4]. Представлені результати щодо конкурентоспроможності громадян України свідчать, що працівникам не вистачає професійності. Це, в свою чергу, впливає на низьку ринкову вартість та заробітну плату більшості громадян країни.

Вивчення стану конкурентоспроможності кадрів в Україні із використанням статистичних та аналітичних матеріалів, наукових праць [4; 8; 10] дає змогу стверджувати, що найбільш вразливими категоріями населення із недостатньо конкурентним рівнем професійної підготовки є молодь.

Як свідчать матеріали досліджень [4; 8; 10], до основних проблем, які обумовлюють низьку конкурентоспроможність кадрів серед працездатної молоді, можна віднести наступне:

- українська молодь не має практичного досвіду професійної реалізації. Порівняно з Україною, важливим чинником забезпечення конкурентоспроможності молодих людей на ринку праці економічно розвинених країн служить практичний характер навчання;

- посилення невідповідності попиту і пропозиції робочої сили як за професійно-кваліфікаційними, так і за іншими якісними характеристиками. Ця ситуація у великій мірі пов'язана з тим, що сучасна молодь не обирає конкурентних професій та здобуває переважно вищу освіту за фахом, за яким не буде працювати. Відсутні прогностичні дослідження на державному (паритетному, який об'єднував би зусилля держави та підприємницького сектору) рівні, які б давали змогу інформувати молодь щодо майбутніх перспектив тих або інших професій в країні;

- збільшення у структурі пропозиції робочої сили частки осіб, які не мають професій; падіння престижу робочих професій. В Україні існує тенденція, що молоді люди працездатного віку здобувають освіту в сфері, в якій вони не зайняті, не мають певної професії і складають категорію робочої сили без певної професії. Ця категорія є найбільш низькооплачуваною. Тобто близько двадцяти років, зважаючи на відсутність належної політики у сфері освіти і професійної підготовки в Україні, серед населення відбувається придбання часто непотрібних професій,

молодь протягом продуктивного віку втрачає можливість отримання актуальних знань та досвіду. І це, у свою чергу, впливає на те, що в результаті в країні збільшується чисельність найбільш неконкурентного працездатного населення;

– слабка зацікавленість працедавців в підвищенні кваліфікації і перепідготовці працюючих. При цьому страждає й економіка України, яка не отримує необхідної для її успішного функціонування робочої сили певних професій і рівня кваліфікації. Враховуючи високий рівень структурного безробіття, представляється необхідним розширювати взаємодію служби зайнятості з органами виконавчої влади та підприємницьким корпусом.

На нашу думку, вирішення вказаних проблем повинно здійснюватися на паритетному рівні при взаємодії держави і великих підприємницьких структур, союзів підприємців держави, потрібне впровадження і реалізація ефективної стратегії підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці в умовах швидких змін попиту і пропозиції. У країнах Європейського Союзу міри державної політики з підвищення конкурентоспроможності і, відповідно, рішення проблем молодіжної зайнятості відбивають специфіку національних соціальних моделей ринку праці, заснованих на широкій профорієнтаційній роботі і професійній підготовці кадрів. Програми, що надають реальну допомогу молодим людям на ринку праці, поширюються як на проблеми попиту на працю, так і на проблеми пропозиції праці. З боку пропозиції: програми, які забезпечують перехід від навчання до роботи (перш ніж молодь зіткнеться з труднощами на ринку праці), і програми, пов'язані з додатковим навчанням і підвищенням кваліфікації для тих молодих людей, у кого вже був перший невдалий досвід на ринку праці (які зазнають проблеми з працевлаштуванням). З боку попиту на працю, програми підтримки молоді на ринку праці пов'язані переважно з підвищенням оплати праці молоді через встановлення мінімальної оплати праці і субсидування заробітної плати.

Третьою причиною низьких доходів громадян, і, відповідно, валового національного доходу на душу населення за паритетом купівельної спроможності в Україні, на нашу думку, є неефективна система пенсійного забезпечення громадян, яка обумовлює в середньому низький рівень життя осіб пенсійного віку.

Пенсійна система України в сучасних умовах розвитку, як і впродовж останніх двадцяти років, здебільшого є розподільчою системою, яка є найдешевшою в обслуговуванні. Альтернативою цій системі є накопичувальна система, становлення і функціонування якої пов'язане з цілим рядом витрат. Більшість країн відмовляються від розподільчих систем або переходять до їх змішаних форм. Це викликано передусім тим, що у багатьох розвинених країнах погіршується демографічна ситуація.

Поява недержавних пенсійних фондів в різних країнах світу стала наслідком того, що держава відчувала труднощі забезпечення осіб пенсійного віку і непрацездатних громадян за рахунок внесків працюючого населення. Формування системи додаткового пенсійного забезпечення через недержавні пенсійні фонди стала рішенням в такій ситуації. Аналіз матеріалів досліджень свідчить [1], що в Україні недержавне пенсійне забезпечення здійснюється в сприятливому правовому полі, яке акумулює в собі найкращий світовий досвід створення і діяльності недержавних пенсійних фондів. На нашу думку, започаткування в Україні накопичувальної пенсійної системи пов'язане із становленням незалежності дер-

жави. Законодавче закріплення статусу, правових засад функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні відбулося в 2003 р. з прийняттям Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Недержавні пенсійні фонди як фінансові інститути соціальної спрямованості створювалися для зростання економічного рівня розвитку держави через їх інвестиційну діяльність та поліпшення добробуту населення. В Україні недержавні пенсійні фонди на законодавчому рівні функціонують більше десяти років, надаючи можливість населенню формувати, збільшувати джерела фінансування майбутніх пенсій і стимулювати економічний розвиток країни.

Реалізація в Україні недержавного пенсійного забезпечення в певній мірі впливає на зростання валового національного доходу на душу населення за паритетом купівельної спроможності. А саме за період функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення відбулося зростання валового національного доходу (ВНД) на душу населення за паритетом купівельної спроможності на 79%. Це зростання є і результатом впровадження в Україні системи недержавного пенсійного забезпечення в тому числі.

Отже, можна констатувати, що в Україні існує загальна потреба розвитку та поширення недержавного пенсійного забезпечення. Вирішення цієї проблеми дасть змогу поступово забезпечити гідний рівень життя та збільшити рівень валового національного доходу на душу населення за паритетом купівельної спроможності для найбільш незахищених верств населення в Україні.

Проведене дослідження дозволило систематизувати причини низького рівня валового національного доходу на душу населення за паритетом купівельної спроможності в Україні, серед яких було виділено, зокрема: низьку продуктивність праці, яка впливає на не високу заробітну плату та відсутність мотивації для працівників; низьку ринкову ділову кваліфікацію кадрів, яка впливає на слабкий рівень їх конкурентоспроможності; недостатньо ефективну систему пенсійного забезпечення громадян, яка впливає на низький рівень осіб похилого віку.

Необхідно зазначити, що підвищення рівня валового національного доходу на душу населення за паритетом купівельної спроможності в Україні дасть змогу покращити загальний стан розвитку людського капіталу. Вирішення основних проблем зростання досліджуваного показника, на нашу думку, повинно бути закладено в перспективі соціального розвитку країни.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження дозволило оцінити стан людського капіталу в Україні. Автором вперше систематизовано основні проблеми розвитку людського капіталу, які пов'язані з недостатньо ефективним соціальним управлінням в країні. Виявлені причини недостатньо ефективного розвитку людського капіталу дали можливість оцінити можливі перспективи та напрями їх вирішення, які націлені переважно на зміну соціальних орієнтирів країни.

Було доведено, що для покращення стану людського розвитку в Україні необхідна повномасштабна зміна соціальних орієнтирів, яка передбачає впровадження гідних соціальних стандартів життя для всіх громадян. Аналіз показав, що в Україні вже зроблені певні кроки в напрямі зміни неефективного соціального управління, а саме почалося впровадження більш дієвого недержавного соціального страхування, але для його поширення необхідна системна державна політика, яка б гарантувала основні напрями та аспекти реалізації його впровадження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вітка Ю. В. Недержавні пенсійні фонди: особливості цивільно-правового статусу [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. В. Вітка. – Л., 2008. – 16 с.
2. Глузман С. Основні причини високого рівня смертності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mif-ua.com/archive/article/15170>.
3. Губін К. Г. Система формування доходів населення в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] / Губін К. Г. // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2013. – № 4(15). – С. 105-117.
4. Доклад «Заработная плата в мире в 2012-2013 гг.»: Заработная плата и справедливый рост. ГТГДТ и Бюро МОТ для стран Вост. Европы и Центр. Азии / [Текст]. – М. : МОТ, 2013. – 118 с.
5. Захворюваність населення. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Лібанова Е. М. 52 мільйони населення в Україні можуть забезпечити лише імigrанти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ng.pl.ua/2011/02/28/e-libanova-52-miljony-naselennya-v-ukrajini-mozhut-zabezpechyt-lyshe-imigranty/>.
7. Михальченко Г. Г. Подолання бідності як один з факторів забезпечення гідної якості життя населення України [Текст] / Михальченко Г. Г. // Научно-технический сборник «Коммунальное хозяйство городов» (ХНУГХ им. А. Н. Бекетова). – 2012. – № 102. – С. 436-452.
8. Подра О. П. Інвестиції в професійне навчання як інструмент накопичення специфічного людського капіталу [Текст] / О. П. Подра // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2011. – Вип. 5/2. – С. 126-132.
9. Ревенко А. Україна у світових координатах людського розвитку: тупцювання на місці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ukrayina-u-svitovih-koordinatah-lyudskogo-rozvitku-tupcyuvannya-na-misci_.html.
10. Юрик Я. І. Стан професійного навчання персоналу в Україні [Електронний ресурс] / Я. І. Юрик, О. П. Булах. – Режим доступу : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8744/1/0307.pdf>.

УДК 338.439.02:631.57

Стройко Т.В.

доктор економічних наук, доцент,

завідувач кафедри міжнародної економіки

Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСНОВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ
І МЕХАНІЗМІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЄС

Досліджено основні аспекти функціонування основних інструментів і механізмів регіонального розвитку ЄС. Окреслено основні принципи регіонального розвитку. Дано визначення поняття «інструменти в регіональній політиці». Проаналізовано діяльність основних структурних фондів ЄС. Досліджено механізм реалізації регіональної політики країн ЄС. Узагальнено важливі питання або проблеми, які слід було врахувати при розробці стратегії для країн, що обрали євроінтеграційний вектор розвитку.

Ключові слова: регіональний розвиток, інструменти, механізми, європейська політика.

Стройко Т.В. СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ОСНОВНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ И МЕХАНИЗМОВ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ЕС

Исследованы основные аспекты функционирования основных инструментов и механизмов регионального развития ЕС. Очерчены основные принципы регионального развития. Дано определение понятия «инструменты в региональной политике». Проанализирована деятельность основных структурных фондов ЕС. Исследован механизм реализации региональной политики стран ЕС. Обобщены важные вопросы или проблемы, которые необходимо учитывать при разработке стратегии для стран, которые избрали евроинтеграционный вектор развития.

Ключевые слова: региональное развитие, инструменты, механизмы, европейская политика.

Stroyko T.V. MODERN ASPECTS OF FUNCTIONING OF BASIC INSTRUMENTS AND MECHANISMS OF REGIONAL DEVELOPMENT OF EU

The basic aspects of functioning of basic instruments and mechanisms of regional development of EU are investigational. Basic principles of regional development are outlined. It is given to determination of concept «instruments in a regional policy». Activity of capital structural assets of EU is analysed. The mechanism of realization of regional policy of countries of EU is investigational. Important questions or problems, which it followed to take into account at development to strategy for countries which chose an euro integration vector of development, are generalized.

Keywords: regional development, instruments, mechanisms, European policy.

Постановка проблеми. На глобальному рівні, поки Європейський Союз залишається центром зосередження значного багатства та економічного потенціалу, характер розвитку є дуже нерівномірним, а тому все ще залишаються значні соціально-економічні диспропорції, які збільшилися після приєднання нових країн. Наприклад, до 2004 р. середньодушовий ВВП найбіднішого регіону складав дві третини (67%) середньодушового ВВП ЄС.

Після вступу десяти нових країн – учасниць середньодушовий ВВП у найбіднішому регіоні складав менше третини (28%) середньодушового ВВП ЄС. І знов-

таки, 43% обсягів виробництва в ЄС припадають лише на 14% території ЄС – географічний п'ятикутник, де виробляється продукція з високою доданою цінністю, який утворюють Лондон, Гамбург, Мюнхен, Мілан і Париж (де проживає приблизно третина населення цієї території). Люксембург, що є найбагатшою країною-учасницею за середньодушовим доходом, тепер в сім раз багатше за найбіднішу країну – Румунію, а на регіональному рівні відмінності є ще більшими. Саме тому дослідження основних аспектів регіональної політики, що спрямовані на конвергенцію регіонів ЄС, є особливо актуальними.